КРШТЕНИ МУСЛИМАНИ

ГОД. 1950

Д-Р МИЛЕНКО С. ФИЛИПОВИЋ

КРШТЕНИ МУСЛИМАНИ

(Примљено на седници Научног савета Етнографског института САН 15. IV. 1950)

1

Наслов заиста необичан. Муслиманин, па крштен! Ко зна мало боље нашу историју помислиће на оне многобројне балканске хришћане који су, крштени у детињству, доцније прелазили на ислам. Или да се ради о онима који су били муслимани па се покрстили, чега је било особито много у Далмацији, Лици и Славонији, пошто су те земље ослобођене од Турака, па заостали муслимани у њима више силом него милом превођени у хришћанство. Али, није реч о таквим муслиманима. Реч је о правим муслиманима који су се рађали и умирали у исламу, а крштавали се баш ради тога да би живели, и то дуго, и умирали као муслимани.

Одмах да напоменем да се ради о обичају који је био веома распрострањен код балканских муслимана: био је добро познат и вршен како код Турака тако и код арбанашких и јужнословенских муслимана, па и код муслиманских Цигана. И, не само да су крштавали своју децу непросвећени муслимани по забаченим балканским селима, него се је то радило и у веома отменим и врло просвећеним домовима. Занимљиво је да о овом обичају односно веровању имамо, као о мало ком другом, доста података из веће старине и у разним историјским изворима.

2

Код правих *Турака* се најпре јавља овај занимљиви обичај. Уопште, најстарија писана вест о крштењу муслиманског детета ради његове мађијске заштите је из 16 века, и то са султанског двора у Цариграду. Млетачки посланик у Цариграду Ванфранческо Морозини (1582—1585) у једном свом извештају млетачком Сенату саопштава да је мајка тадашњег султана, Мурата III, Млетачкиња Бафо, дала свог сина потајно крстити, јер је и она, као и други Турци, веровала да ће јој

син, крштен у хришћанској вери, бити боље среће у животу и да неће патити од падавице[1]). Султан Мурат III је рођен 1546, па је казивање о његову крштењу посланик записао или по неком предању или по некој ранијој забелешци. Много је значајније у посланикову извештају тврђење да су и други Турци веровали да ће дете, ако се крсти, бити боље среће у животу и да неће патити од падавице. Мајка султанова, као хришћанка, могла је желети да сина крсти и да на њега пренесе нешто од хришћанских схватања, али то она у харему није могла спровести, јер је њен син био муслимански принц, будући султан и калифа. Као што ће се видети из даљих излагања, таквом крштењу прибегавало се код муслимана само као обреду или радњи ради мађијске заштите, а то је јасно и из објашњења које је дао Морозини у свом извештају.

Тај обичај се је дуго одржавао код Турака у Цариграду, па још и у 19 веку. Ђузепе Антонели, Италијан из Напуља, као млад лекар био је у Цариграду 1858. Лечећи дете Ибрахим-паше, кад је долазио по други пут ради прегледа, видео је у харему и једног грчког попа са два ђакона који су баш скупљали своје црквене ствари и спремали се да пођу. Кад је доцније чуо да је свештеник ту био ради тога да крсти дете и дао израза своме чуђењу да је паша хришћанин, пријатељица Францускиња, која га је препоручила паши и увела у харем, објаснила му је да су и паша и жена му муслимани, „али кад дете какво хоће већ да умре, онда често бива да га мати даде крстити . . .“[2])

Та два податка су таква да су довољна да покажу како је крштавање деце ради мађијске заштите код Турака било добро познато, дубоко укорењено и веома распрострањено. Можемо претпоставити да је и код мање просвећених градских и сеоских Турака у Цариграду и околини било тога и у већој мери, као што га је било и код других балканских муслимана. Ја сам имао прилике да дођем до једног савременог примера из турске средине. У Кратову, у Македонији, живи Турчин Демир Али Малик, поткивач. Он је, као дете, крштен у православној цркви и још је жив (1947) и кум који га је крстио, али је Демир увек био само муслиманин. Наиме, његову оцу Малику нису „трајала“ деца, нису се држала на животу. Када се родио Демир, 1902 или 1903, њега су изложили на улицу. Први је наишао на дете Таса Мангров и, знајући обичај, узео дете и однео га у цркву Св. Јована у Рибарској мали. На крштењу Демир је добио име Илија, име кумовог деде. Демир је случајно остао на животу. Сем крштења, по народном веровању, могло му је помоћи и његово муслиманско име: Демир,

[1]) *Eugenio Alberi*: Relazioni degli ambasciatori verneti al Senato. Serie III, vol. 3, p. 280. Firenze 1855. — Наведено према наводу у делу *Ј. Радонић*: Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века (Београд 1950) 19.

[2]) Хеким-баша, или догађаји Ђузепе Антонелија, доктора у турској служби, I (Београд 1866) 46 и 49.

што значи гвожђе. Наиме, код муслимана на Балкану је обичај да слабуњавој деци и у породицама у којима деца умиру брзо по рођењу дају име Демир, као што хришћани дају имена Гвозден, Живко, Трајан, Стојан и сл., да би и само такво име било мађијска заштита.

3

Муслимански *Арбанаси* често су тражили лека болесној деци у крштењу и католичке црквене власти су биле у недоумици и неприлици шта да раде: свештеници су вршили таква крштења, а више црквене власти настојале да то спрече и искорене. Остављајући по страни такве вести о крштавању где се очигледно ради о крштавању код двоверача или код тек помуслимањених хришћана, ја ћу навести неколико примера где се ради једино о крштењу муслимана ради мађијске заштите.

Крајем 1636 и у току 1637 једна група католичких мисионара из Рима, под водством фра Бонавентуре Палациоло, обилазила је јужнодалматинско приморје и Северну Арбанију. Њих је много зачудило да католички свештеници у Арбанији крштавају мушку децу Турака (тј. муслимана) само из празноверја: „solo per ālcune superstitioni"[1]). — И у једном нешто познијем извештају (1646), што га је у Рим упутио фра Грегорио Романо Трасини, вицепрефект мисије у Арбанији, каже се како хришћански свештеници крштавају децу муслимана, који после живе као „Турци". Скопски надбискуп Тома Томичић у извештају од 1756 што га је поднео Конгрегацији de progaganda fide у Риму говори о крштавању деце двоверача у његовој епархији, али износи и то да су прави „Турци" (тј. муслимани, који ће бити вероватно пре Арбанаси него Турци — М. С. Ф.) чешће звали католичке свештенике да им крсте мушку децу, уверени да их, ако су крштени, неће вештица појести („accio le streghe non mangino i loro figlioli"[3]). Напослетку, имамо саопштење из средине 19 века да су муслимански Арбанаси крштавали децу да би се излечила од болести, али је католичким свештеницима забрањивано да то чине[4]).

Не само у Ханово време него и данас има међу муслиманским Арбанасима појединаца који су крштени, свакако мање него у раније време. Обичај је код муслиманских Арбанаса, а нарочито код муслиманских Цигана, у околини Прешева и Бујановаца, да се новорођено дете изнесе на пут, ако се у породици не држе деца. Ако први човек који нађе на дете буде муслиманин, он га подиже, прима, и врши шишано кумство.

---

[1]) *J. Радонић*: нав. дело 103.
[2]) Нав. дело 166.
[3]) Нав. дело 641-642.
[4]) *G. v. Hahn:* Albanesische Studien (Jena 1854) 38.

Ако први није хришћанин, он га крштава као кум по православном обреду. Кад одрасте, такав муслиманин одлази и у цркву и веома поштује свог кума. Тако на пр. у селу Моравици живи (1948) један Арбанасин, који се зове Непад.

4

Мало је тако непосредних и јасних вести о крштеним *муслиманима српскога језика,* али то никако не значи да су они томе средству прибегавали мање него остали муслимани: то је само услед тога што је из њихових области уопште мање писаних вести о народном животу у раније време.

У току 1623 и 1624 путовао је по балканским земљама као папски визитатор Петар Масарек (од 1624 призренски бискуп). Он је о том своме путовању поднео исцрпан извештај у ком даје одговоре на 56 питања што му их је у инструкцији поставила Конгрегација de propagānda fide. Одговарајући на 24 тачку, Масарек потврђује да босански фрањевци крштавају „турску" децу, али не стога што би они сами били сујеверни него што су сујеверни дечији родитељи, који крштавају дете да би било срећно, да буде победник у биткама, да га не нападају несрећа, страх, зли духови и сл. ствари. А у неким местима крштавају их под силом[1]). Босански фрањевци су, у то време, обављали свештеничке дужности не само по Босни и Херцеговини, него и у Славонији, деловима Угарске под Турском и у Београду, па се тај податак може узети да вреди не само за Босну него и за поменуте области.

Особит је пример који је сачуван у народној песми. Пре десет година су објављене две варијанте песме о Куштриму Васојевићу. По првој, Фата, ћи аге из Будимље, неће да пође ни за једнога просца који је проси. Признаје мајци да ће се удати само за Куштрима Васојевића, па је већ и веру (тј. муслиманску) оштетила: не пости више рамазана, него пости „влашкога светога Јована". Мајка је кори и куне, али јој ипак наређује да се спреми да је води у цркву Шудикову да је крсти. Дошле су тамо ноћу и изненађеном калуђеру Фатина мајка говори:

О чу ли ме, црни калуђере,
Нешто ми се разболела Фата,
Да је крстиш, би јој боље било.

Калуђер је крстио Фату и дао јој име Милица. И, Фата је пошла за Куштрима.

По другој варијанти, кад је мајка чула Фатину исповест, наређује јој да се спреми:

---

[1]) *K. Draganović*: Izvješće apostolskog vizitatora Petra Masarechija o prilikama kat. naroda u Bugarskoj, Srbiji, Srijemu, Slavoniji i Bosni g. 1623 i 1624. Starine XXXIX (Zagreb 1938) 14.

Опреми се што најљепше можеш,
Да те водим Шудикови цркви,
Покрсти се, неорећно ти било!

А кад ју је довела у цркву, мајка је говорила калуђерима:

Нешто ми се помамила Фата,
Крстите је да јој лакше бива.

Калуђер је крстио и дали су јој име Марија.

Доцније су Куштрима и Фату заробили пећки муслимани и бацили их у јаму[1]).

Фата је крштена као већ одрасла, али њена мајка, која се је већ била помирила с тим да јој ћи поће за хришћанина и узела сама да је припреми за то, па и покрсти, варала је калуђере, говорећи им да је Фата болесна, и калуђери су, без икаква објашњавања, изишли усусрет њеној жељи да крсте Фату, што значи да им је то веровање народно било добро познато и да су чешће крштавали муслиманску чељад. Фата је знала да калуђери не би ни смели да покрсте једну муслиманку и да је преведу у хришћанство, па је стога и прибегла превари.

5

Као што сам поменуо, овакво „крштавање" је нарочито у обичају код муслиманских *Цигана*. Вероватно да су они то веровање и обичај примили од своје околине онако исто као што су примили и многе друге, на пр. додоле, лазарице и сл. А што се је то код њих највише распростр̀ло и одржало, то је једноставно отуда што званични претставници вероисповести којој они припадају немају код њих никаква нарочита утицаја нити удела у њиховом верском животу: Цигани су у том погледу слободни и њихова „вероисповест" је уствари само један од облика спољашњег прилагођавања етничкој средини у којој живе, тј. један од облика етничке мимикрије.

Један муслимански Циганин из села Јабланице (срез Струга, Македонија), рођен 1912, крштен је у православној цркви и добио име Никола, али је он и сада (1934) муслиманин. Вероватно да је крштен да би остао на животу.

Џаферу Етемовићу, Циганину у селу Горњем Лисичју крај Скопља, нису „трајала" деца. Кад му се је понова родио син, крстио га је у православној цркви и дао му име Стојан, па га у селу зову и тим именом а и именом Садик, које му је „големо име", главно име. Кад сам то сазнао, Садик-Стојан је био на отслужењу кадровског рока. Иначе, био је већ ожењен по муслиманском обичају. На Велику Госпојину Стојан-Садик одлази у сеоску цркву. (Код двоверaца Арбанаса је обичај на

[1]) *Томаш Кн. Каштаник*: Песме о Куштриму Васојевићу. Гласник Етнографског музеја у Београду XV (1940) 150, 153—154.

носе два имена: муслиманско, које је онда „големо име", и хришћанско, а оба имена обично почињу истим гласом односно словом).

Архимандрит Виктор Гиздавић, као старешина манастира Девича, крстио је, 1940, једно муслиманско циганско дете. Урадио је то на велику молбу детињег оца, јер да су му чељад болесна и да му у кућу долазе нечисти духови. Циганин је био из места Крста у селу Ракитници, а дете је добило вероватно име Милутин (архимандрит Гиздавић не сећа се тачно те појединости). Месец дана после тога долазио је Циганин-отац понова у манастир, донео поклоне и хвалио се да му је у кући да не може бити боље. Долазио је и доцније. Тражио је и писмено уверење да му је дете крштено.

Много је муслиманских Цигана у Јужном Поморављу и Топлици. Како је у тим крајевима готово сасвим нестало других муслимана после 1878 односно 1912, Цигани су се све више саживљавали са Србима, па и у верском погледу. Може се рећи да су они данас нека врста двоверача. Тако, у Бујановцима и у Врању, као и по селима око тих места, ако у некој циганској (муслиманској) породици не „трају" деца, новорођено дете се изнесе на пут. Ко први од Срба наиђе зове се кући да да детету српско име, и то име „становито", као на пример: Стана, Станоје, Станимир, Трајко и сл. Тако је, око 1933, Тома Маринковић у Бујановцима дао име („крстио") Станимир сину пок. Јакуба Мустафовића, а Станимир је сада (1948) стасит младић. То иде и са заветом: за здравље тог детета, родитељи носе и режу колач у цркви. Тако је на св. Николу 1947 у Врању преко четрдесет муслиманских циганских породица резало славски колач у цркви. У селу Јелашници Циганин Курта Мемишовић био је болестан и, да се спасе од болести, „крстио се" у узрасту од двадесет година (пре рата од 1941) и сада се зове Аранђел.

Готово је општи обичај код муслиманских Цигана у Јужном Поморављу и Топлици да, кад се роди дете, иду православном свештенику да он да „знамење". Многима остане за цео живот хришћанско односно српско име које свештеник дадне том приликом, на пр. Јордан, Драгомир, Рајко и сл.

6

Објашњење овом занимљивом веровању и обичају, а уједно и примеру верске сношљивости, веома је једноставно. Родитељи којима се „не држе" деца чине и најневероватније ствари да би им се дете одржало на животу. Већина тих ствари и радња заснива се на веровању да разна зла бића изазивају болести и доводе у опасност живот детета, па треба предузимати мере да се отстране та бића: да се на неки начин заплаше или да се преваре. Ради тога на дете и око детета се стављају разне хамајлије и друга одбранбена средства,

предузимају разна чишћења, дете се гарави и тетовише, буше му уши, женском детету облаче мушке хаљине и обратно, дете се излаже да му буде кум ко први наиђе или се „продаје" итд. итд. У те мере спада и давање нарочитих имена, као што су код православних Срба: Вук, Живко, Трајан, Гвозден, Најдан и сл., и мењање већ даног имена тако да околина не зна за право дечије име. Док давање таквог имена има карактер аналогне мађије, тј. да дете буде дуговечно или чврсто или здраво као што казују та имена, мењање кума има други значај: том радњом треба на мађијски начин изменити непријатни или нежељени ток неког збивања и упутити га у другом, повољном, правцу, онако исто као што се такав обрт може постићи, по народном веровању, извртањем ћерамида на крову, извртањем одела и сл.

Описаном обичају крштавања код муслимана потпуно одговарају веома раширени обичаји код хришћана, особито у Црној Гори и код Арбанаса, да се детету даје турско име, на пр. Машан, Бећир, Мујо итд., па ће такво „страшно" име само собом одбити зло од детета, или да се детету промени име које је добило на крштењу да се тако затури траг лицу које је у опасности, пошто зла бића неће моћи да га пронађу по његовом правом имену. Обичају код муслимана да крштавају децу ради одбране од болести и смрти нарочито одговара код хришћана обичај да крштење одлажу месецима, па и годинама: верује се, нарочито у Босни, да некрштено дете расте боље, као што расту — што људи виде — и деца код муслимана која се не крштавају. Врло занимљивих бележака о том веровању оставио је свештеник Васо Остојић у Зворнику у Матици рођених 1869. Моји исписи одатле пропали су 1941, али ево једног који сам био доспео да објавим: 13 септембра 1869 крштен је Васо, син неког Јове из Мраморка, и то на два и по месеца после рођења, па је поп Васо поводом тога забележио: „Ово дјете није стио затолико да крсти да му боље расте". Тако се крштавање болесна детета код муслимана и некрштавање код православних или давање муслиманских имена детету, на око две супротне радње, своде, у ствари, на једно исто народно веровање односно мађијску радњу.

На постанак и одржавање описаног обичаја код разних балканских муслиманских народа могле су да утичу и друге претставе, поред мађијских, које су, ипак, на првом месту. За старије време може се претпоставити да су забринути родитељи, који су сами или чији су ближи преци били прешли на ислам, сматрали да их несрећа сналази због тога што су напустили своју стару веру, па су тражили лека у томе што су своју децу крштавали. Сем тога, и двоверство, које је некада било веома раширено и ког и данас има делимично још код Арбанаса, могло је доприносити одржавању тог обичаја, ако му можда у двоверству није и почетак. Засада је то само

претпоставка. Док се за доба турске владавине не може узимати у обзир етничка мимикрија ради објашњења овог обичаја, сем код Цигана који су се и у томе изједначавали или прилагођавали господарећем становништву, у овом случају муслиманима, етничка мимикрија је постала важан чинилац код Цигана у крајевима где они живе измешани са православним Србима а у времену пошто су ти крајеви ослобођени од Турака: Топлица и крајеви око Врања 1878, а крај око Бујановаца 1912. У тим крајевима сада је веома у обичају да муслимански Цигани носе хришћанска односно српска имена.

7

После ових излагања биће сасвим разумљиве неке вести из српске старине, које су уједно и најстарији помени овог обичаја у чисто српским крајевима и по којима је вршење овог обичаја било и један од повода спаљивању тела св. Саве и познијем страдању манастира Милешева.

Год. 1761 штампан је у Рибнику, у Румунији, један „Србљак" („Правила молебнаја светих сербских просветителеи..."). У тој књизи, на листу 237, говори се о походу турског цара Мехмеда преко Драве и Муре 1585 и о његову поразу. Један део турске војске вратио се је са сераскером Синан-пашом у Београд на зимовање и те, 1586, године неки бег обавештава сераскера да „вјерујут Турци овјатому Савје и крестјатсја", па је сераскер наредио те је тело св. Саве донето у Београд и ту спаљено[1]). Хронологија у тим редовима није тачна али то на овом месту није од значаја. Главно је да је у Милешеву заиста било крштавања муслимана, свакако само болесних, јер се то потврђује и једним још поузданијим извором. Манастир је тешко страдао 1658 и милешевски калуђери су ишли у Русију да моле помоћ како би избавили манастир од дуга и беде у које је запао. У молби коју су поднели руском цару износе они зашто и како је манастир страдао: разорио га је босански Сеид-Ахмет паша и учинио им много зла зато што они „крштавају Турке у Саве чудотворца". Због тога је осам калуђера бачено у тамницу, од којих су два мучена до смрти а шесторица провела у тамници четири месеца[2]).

Да муслимани у невољи иду у хришћанске цркве и манастире и траже помоћи (као што и хришћани одлазе у муслиманске текије и турбета), то је врло позната ствар. Многи путници говоре како муслимани иду ради тога у Милешеву на гроб св. Саве. Крштавање муслимана о ком се говори у поменутим изворима није ни у ком случају превођење из ислама

[1]) Према опширном наводу у књизи *Иларион Руварац*: О пећским патријарсима од Макарија до Арсенија III (Задар 1888) 32.

[2]) *Сп. Димитријевић:* Грађа за српску историју из руских архива и библиотека. Споменик С. А. Н. LIII (Београд 1922) 162.

у хришћанство: о томе није могло тада бити ни говора. Као што се донекле и из текста може да види, ради се о муслиманима који су долазили у манастир, јер су веровали да ће ту наћи помоћи. Могло се је, дакле, радити само о вршењу обреда крштења над болесним муслиманским лицима, о крштењу које је требало да им послужи као лек и заштита. Ни такво крштавање, разуме се, није могло бити по вољи улеми и претставницима турских власти, и они су предузимали мере да то спрече, али казнене мере које су погађале само манастир и калуђере. Тако се је свакако радило и другде, па је примењивано и убеђивање код самих муслимана. Успели су временом да тај обичај код муслимана готово искорене и поједини случајеви крштавања код муслимана у новије време у разним крајевима само су остатак од обичаја који је некада вршен много чешће.

Dr. Milenko Filipović

BAPTIZED MOSLEMS

Among the Moslems of the Balkan Peninsula there was a custom, and still exists to some extent, to take little children or even grown-up persons to Christian priests in order to be administered the rite of baptism for the reason of magical healing and protection, but a person baptized in this way remained, nevertheless, Moslem. The mention of this custom is to be found rather early in a written document. It is a report of the Venetian ambassador in Constantinople G. Morosini (1582—1585) which contains a record that the then reigning sultan Murat (born in 1546) was baptized as a child in order to be lucky in his life and not to suffer from epilepsy. This custom was practised among the distinguished Turks of Constantinople in the 19th century and such an example from the 20th century was recorded by the author at Kratovo in Macedonia. There are written records from the 17th—19th century that Albanian Moslems also looked for the salvation of their children in the baptismal rite, and the author quotes some contemporary examples. Written records are rather scarce, but the custom was practised even among the Serbian-speaking Moslems. Such a baptism is in our days practised particularly by the Moslem Gipsies in Macedonia and in the region of South Morava in Serbia.

The author explains that such a baptism performed the function of a magical action and that it corresponds to a custom practised by the Christians (in Montenegro) to give the children „Turkish" names. The Christian parents in Bosnia defer the baptism of their child for a long period and expect it to grow

better unchristened as do healthy Moslem children who, usually, are not baptized at all. The author remarks at the end that this custom was the cause of the destruction of the Serbian monastery Mileševo. It was regularly visited by many Moslems who came there to be healed through prayers and to be baptized. This was probably the principal reason why the Turks burnt the relics of St. Sava, the greatest of Serbian saints.